

Chāñil pañmil: pi'ālo'b nukbä la'k'ājñi'bal *

Majchkiyoñlojoñ

Junmujchloñlojoñbä ichāñil pañmil, mi ksu'beñtyelojoñ xchiwoj, xchiwoj am, xtya'chä'b o siñañ, ty'oxol tyi cha'chajp loñjuktyal, loñkol yik'oty loñktyajñ ixku icha'chajplel jññ loñkity yik'oty loñkñej, añ ts'itya' kolemoñbälojoñ yik'oty chutyachbä, waxäks'ijty loñkok, chāñts'ijty tyi junjunwejl, añ ibik'tyi tsutsel, jññ muk'bä loñk'añ loñku'biñ chuki añ o chuki mi isu'b ibä tyi loñkty'ejl, bajche' loñkwe'el o loñkyumil, loñkpi'al o jññäch chuki mi imäkyañ loñkbiñlel, ka'bäl loñkwuty yilal pe mach weñ k'oty loñkwuty.

Xtya'chä'bälojoñ cha'ts'ijty loñk'ä'b muk'bä jk'āñlojoñ kchuk loñkwe'el o mi kjoch'lojoñ ochel loñkbenenajlel, ñaj pätyäl, mi kāk'lojoñ tyi ty'äly'älñäyel majch mi koch'lojoñ o mi kwa'chobeñlojoñ ichichel, weñ k'ux loñkej, ixku xchiwoj ma'añ ka'bäl ipätyälel ibenenajlel.

Mi añki tyi koch'oyetylojoñ yom awak'la abä tyi k'elol tyi orajach, ame sajtyiketyla.

Xchiwoj yik'oty xtya'chä'b

Jaychajpoñlojoñ

Añoñbilojoñ 92,909 ichajplel tyi ijotyälel pañmil.
 Añoñbilojoñ 5,579 ichajplel tsa'bä k'ejl'i wä' tyi Méxiko.
 Añoñbilojoñ 1,978 ichajplel yälo jññächbä añ tyi Méxiko.
 Añ loñkpi'al'o'b maxtyobä albilo'b o kääñbilo'b icha'añ muk'bä yesmañ'o'b, uts'atyax yu'bil muk'ik añop aweñ kääñlojoñ.

Baki chumuloñlojoñ

Añoñlojoñ tyi ijotyälel Méxiko baki tyikaw pañmil, baki ts'itya' tyikaw yik'oty baki mach weñ yax pañmil, pe mi kñaj mularlojoñ ajñel baki tyikaw pañmil, mi kchumtyaloñ tyi ijamil otyoty, baki ik'ch'ipañ, tyi itejalel otyoty, tyi ikawtyälel tyi' otyoty, jññäch baki.

Bajche' añoñlojoñ

Tyi loñkpejtyelex mi kcha'leñlojoñ tyuñ, pe añ xtya'chä'b machbä muk'ik tyi tyuñ, mi ipäñtyäyel yalo'bil tyi imalil iñä'. Ityäläläch añoñlojoñ k'älä añiyix, mi jk'uxlojoñ xchil, jaj, xtyopi' yik'oty xpejpep o añ k'iñil mi kcha' k'uxlojoñ kbä.

Xchiwojoñbälojoñ mi ilok'el ya'lel loñktyi' muk'bä isujtyel tyi puy cha'añ kmelojoñ jalbal cha'añ loñkotyoty baki mi kchuklojoñ kwe'el, cha'añ kchoklojoñbä ju'bel letsel baki añoñlojoñ, cha'añ kchoklojoñ kbä majlel tyi ñajty, tyi ik', yik'oty jññ mi jk'āñ loñkchum loñktyuñ cha'añ mi imejlel loñkääñtyañ.

Bajche' mi imejlel akotyañlojoñ

Jatyetyla mach tyoj mi ak'eloñlojoñ cha'añbi kujiloñ k'ux, cha'añ añ loñkbenenajlel, pe yom añä'tyañ muk'jach jkotyañlojoñ kbä, jññäch muk'bä jk'āñlojoñ, ñuk ik'ājñi'bal loñkcha'añ.

Tsa'ix kälälojoñ bajche' loñkiläl, añtyo ka'bäl chuki yom ajlel wäle, pe wäjach jaxäl mi jkay laktyañ wä'i.

Bajche' mi kāk'lojoñ jkotyayaj

Ñuk loñk'ājñi'bal je'el, mi kjisañlojoñ yañtyakbä ibik'tyi chāñil pañmil yik'oty bäl iñäk'oñlojoñ yañtyakbä ibik'tyi chāñil pañmil je'el, ityäläläch pañmil cha'añ kuxuloñlojoñ tyi ipejtyelex chuki añtyak tyi pañmil.

Coordinación General: Jacinta Ramírez Bautista, Alicia Xochitl Olvera Rosas y Carlos Galindo Leal - Texto: Jacinta Ramírez Bautista y Carlos Galindo Leal - Interpretación al ch'ol: Rubén López López - Coordinación lingüística: Rafael Gamallo Pinel - Dirección de arte: Isabel Alejandra Plata Zamora con la colaboración de Rafael Ríos Rodríguez - Fotografía: Banco de Imágenes CONABIO